

Školní pedagogika

Téma 6: Učitel jako příslušník profese

inspirace pro zpracování tématu

Obsah prezentace

- Vymezení tématu: Učitel jako příslušník profese
- Ústřední myšlenka:
 - Učitelství je (regulovaná) profese
- Další inspirace pro rozpracování
 - historie profese
 - modely profesní dráhy
 - vlastní reflexe
- Závěr: **pointa**
- Studijní literatura

} (ke zpracování
v „základním“
rozsahu)

← (ke zpracování
v „rozšířeném“
rozsahu)

Profese

Vyznačují se
různou mírou
kvalifikovanosti,
autonomie,
složitosti či
rutinnosti.

Souvisejí se
sociální stratifikací
a vážou se k
různým úrovním
prestiže, moci a
příjmů.

- vysoce složité a kvalifikované, mnohostranné a tvůrčí (vyšší státní úředníci, vědci, lékaři, advokáti, režiséři, šéfredaktoři....)
- vysoce složité a kvalifikované, mnohostranné a samostatné (velitelé vojenských jednotek, zubní lékaři, tlumočníci, vysokoškolští a středoškolští učitelé, piloti, policejní inspektoři...)
- vysoce složité a kvalifikované, s omezenou samostatností (vedoucí pracovníci velkých organizací, **učitelé základních škol**, personalisté, právní poradci, profesionální sportovci..).
- práce vyšší střední složitosti a kvalifikovanosti, s omezenou samostatností (laboranti, zdravotní sestry, trenéři, ředitelé malých podniků...)
- střední složitosti a kvalifikovanosti, zpravidla dílčí (knihovníci, vychovatelé, účetní, sazeči, strojvedoucí...)
- kvalifikované, specializované, rutinní (sekretářky, policisté, kuchaři, horníci, švadleny, řidiči nákladních automobilů..)
- polokvalifikované, rutinní (prodavači a pokladní v obchodech, pečovatelky v jeslích, kominíci...)
- jednoduché a dílčí (písařky, telefonisté, chovatelé hospodářských zvířat, malíři pokojů...)
- nekvalifikované a pomocné (uklízečky, metaři, pomocní dělníci, pouliční prodavači...)

Profese učitele

- učitel je příslušníkem učitelské profese (jako socioprofesní skupiny) který *koná přímou vyučovací činnost*

- širším pojmem je *pedagogický pracovník*, který označuje vychovatele, pedagogy volného času, asistenty pedagoga, trenéry, speciální pedagogy ad.

V českých školách (MŠ, ZŠ, SŠ, VOŠ...), tj. v tzv. regionálním školství, pracuje cca 150–170 tis. učitelů.

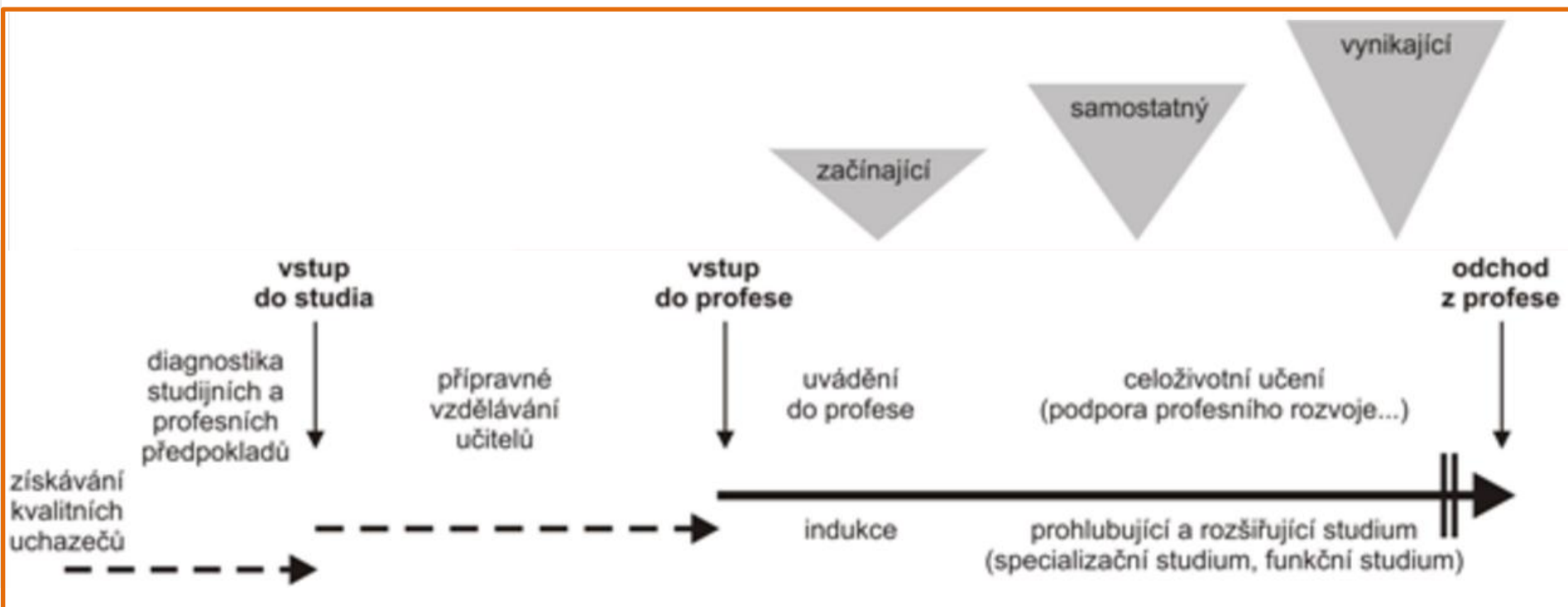
Učitelství patří mezi tzv. regulovaná povolání.

Regulované povolání nebo činnost je takové povolání nebo činnost, pro jejichž výkon jsou v České republice předepsány právními předpisy požadavky, bez jejichž splnění nemůže osoba toto povolání či činnost vykonávat (kvalifikační požadavky, případně bezúhonnost, zdravotní způsobilost a další)

<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/co-je-regulovana-cinnost-ci-povolani>

K vykonávání učitelské profese je nutné disponovat specifickými *profesními kompetencemi*, které se projevují v *profesních dovednostech a činnostech* (téma 7).

Učitelskou profesí lze modelovat z hlediska individuálních učitelů a jejich profesní dráhy

Profesionalizační kontinuum

(Stuchlíková, I., & Janík, T. (2017). Rámcová koncepce přípravného vzdělávání učitelů aneb o hledání a nacházení konsensu mezi aktéry. *Pedagogická orientace*, 27(1), 242–246.)

Z perspektivy českého školského systému,
z perspektivy vývoje profesní dráhy,
z perspektivy oboru, pojetí, genderu, zkušeností,
z perspektivy osobnosti a profesních přesvědčení ad.
Ize vymezit různé kategorie učitelů

učitel v MŠ
na 1. stupni ZŠ
učitel na 2. stupni ZŠ
učitel na SŠ

...

začínající učitel
zkušený učitel
učitel expert
(*téma profesního růstu*)

učitel matematiky
učitel českého jazyka
učitel cizích jazyků
učitel tělesné výchovy

...

učitelka
učitel

(*téma feminizace školství*)

učitel paidotrop
učitel logotrop

• • •

autoritativní učitel
demokratický učitel
liberální expert

Možná charakteristika učitele na 1. stupni ZŠ:

- má znalosti (všeobecný rozhled, znalosti předmětové v kurikulárních oblastech, pedagogicko-psychologické a oborově didaktické) a dovednosti, které mu umožňují dosahovat požadavků vzdělávacího kurikula (aplikuje znalosti z oborů kurikula, ale také z pedagogiky a psychologie);
- využívá znalosti pedagogicko-psychologické diagnostiky k poznávání dítěte, jeho zvláštností; diferencuje a individualizuje výuku vzhledem k možnostem a potřebám žáků, rozvíjí jejich potenciál;
- vytváří příznivé podmínky pro učení se, motivuje a aktivizuje žáky, vytváří bezpečné, podnětné a pozitivní emocionální a sociální klima ve třídě;
- je vybaven základními pedagogickými a psychodidaktickými kompetencemi k vyučování a výchově, je schopen řídit procesy žákovy učení se a využívá vhodné informační zdroje a technologie.
- je schopen reflexe vlastní učitelské činnosti, svých postojů a hodnot, dovede vysvětlit a obhájit své pojetí výuky; plánuje a realizuje svůj osobnostní a profesní rozvoj;
- komunikuje kultivovaně a účinně v interakcích se všemi účastníky edukačního procesu, tj. se žáky, s rodiči, s kolegy, s pracovníky poradenských zařízení a dalšími odborníky a partnery školy.

K ukončení předmětu „v základním rozsahu“ je žádoucí:

- umět vymezit učitelství jako profesi
- umět charakterizovat profesní (karierní) rozvoj
- orientovat se v charakteristikách různých skupin učitelů
(s akcentem na učitelství primárního stupně školy)

K ukončení předmětu „v rozšířeném rozsahu“, tj. ke zkoušce je navíc:

- vhodné orientovat se v historii učitelské profese
- žádoucí seznámit se s aktuálními otázkami učitelství
- apod.

Učitelství prošlo zajímavým historickým vývojem.

- od kněží
- přes „kantory“ v 18. stol.
- přes učitele na vesnických školách a v městských školách
- přes učitele v dobách totalit
- k dnešním autonomním a tvořivým profesionálům

Pro zájemce: Existují zdroje z historie pedagogiky k jednotlivým etapám, nejnověji např.:

Kasper, T., Kasperová, D., & Pánková, M. (2018). "Národní" školství za první československé republiky. Praha: Academia.

Učitelství je zkoumáno (např. v mezinárodní perspektivě)

Zajímavý pohled na dnešní učitele (nejen v České republice) nabízí zpráva z mezinárodního šetření TALIS (*Teaching and learning international survey*) 2018

Zkoumání sice byli učitelé na 2. stupni ZŠ (a nižších stupních víceletých gymnázií), ale mnohé poznatky lze vztáhnout obecněji na populaci českých učitelů.

Témata zahrnují *profesní rozvoj a sebedůvěru učitelů, vnímané překážky výuky, proměny výuky, aspekty a charakteristiky učitelské profese a vedení školy.*

(v doporučené literatuře)

Za aktuální zpracování některých hlubokých otázek souvisejících s učitelstvím lze považovat dvě statě prof. S. Štecha publikované v časopise Pedagogika (pro opravdové zájemce v „rozšířeném“ seznamu doporučené literatury):

- Co je to učitelství a lze se mu naučit?
 - Autor vychází z pojetí „opravdových profesí“ a uvažuje nad Freudovým pojmem „nemožných profesí“. S oporou o analýzu pojmu kompetence se dostává k otázce vztahu teorie a praxe.
- Profesionalita učitele v neo-liberální době:
Esej o paradoxní situaci učitelství
 - Zde autor hodnotí *neoliberální* pojetí vzdělávání, vyjadřuje se k pojmu *kompetence* a navrácí se k pojmu *autonomie školní kultury*.

Hlavní pointu tohoto tématu lze shrnout takto:

Učitelství je náročná profese s pozoruhodnou historií a vysokou společenskou odpovědností.

Pro aktuální pojetí učitelství je charakteristická vysoká míra autonomie učitele, a tudíž heterogenita v užívaných pojetích a přístupech jednotlivých učitelů a v profesních drahách učitelů.

Charakteristiky učitelské profese mohou být vymezeny různými způsoby (z různých perspektiv), aby vyjádřili „co mají učitelé společného“ (profesní identita). Zároveň se ale profesionalita každého učitele projevuje individuálně při samotném vykonávání profese, tj. v každodenní práci ve školní třídě.

Doporučená studijní literatura

Základní

Průcha, J. (2002). *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál .

- minimálně kap. 2 (Charakteristiky učitelské profese)

Janíková, M., & Lukas, J. (2009). Učitel – kvalifikace a profesní vývoj. In Janíková, M. et al. *Základy školní pedagogiky* (s. 71–82). Brno: Paido.

- kapitola v jednom ze tří základních doporučených zdrojů

Průcha, J. (2010). Populace českých učitelů. In Průcha, J. (ed)., *Pedagogická encyklopedie* (s. 396–401). Praha: Portál.

- heslo v PEN, příp. další hesla k učitelům a asistentům (s. 402–429)

Rozšiřující

Vašutová, J. (2004). *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido.

Urbánek, P. (2005). *Vybrané problémy učitelské profese: aktuální analýza*. Liberec: PF TUL.

Mezinárodní šetření TALIS 2018 (<https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Rozsirene-vydani-narodni-zpravy-TALIS-2018>)

- zpráva z mezinárodního šetření mezi učiteli (dostupná on-line)

Štech, S. (1994). Co je to učitelství a lze se mu naučit? *Pedagogika*, 44(4), 310-320.

Štech, S. (2007). Profesionalita učitele v neo-liberální době. *Pedagogika*, 57(4), 326-337.

- dva náročné odborné texty (dostupné on-line)